

LIVIU REBREANU

Metropole

Prefață, fișă biobibliografică
și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA LIVIU REBREANU

CUPRINS

<i>Călătoria ca reprezentare ideologică</i> (Lucian Pricop)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	14
<i>Referințe critice</i>	16
METROPOLE	
Itinerariu	35
<i>Berlin (1926)</i>	
Arde Bacăul!	38
Aventuri vamale	40
Limitele celebrității	43
Călătoria prin război civil	45
Pe-aici a trecut războiul	51
Cel dintâi german	52
Aspecte berlineze	54
Este, dar s-a isprăvit!	55
Relații româno-germane	58
Picanteria germană	60
Rundfahrt	63
Sanssouci	67
Alt-Berlin	68
Neu-Berlin	71
Perspective revoluționare	74
Hindenburg	76
Adio, Berlin!	79
Să trăiești, șefule!	80
<i>Roma (1927)</i>	
Un popor de clasa III	82

Hamalul din Suboțița	84
Cămașa neagră	86
Două latinități	87
Umbrele nopților romane	91
<i>Giovinezza, Giovinezza!</i>	93
Tainele diplomației române	96
Five-o'clock în Capitoliu	99
Ruinele sacre	104
Cele șapte biserici	108
Roma care petrece	112
Dolce farniente?	114
Viața nouă	116
Ducele	119
Cetatea eternă	123
Revoluție și revoluție	125
Problema viitorului	127
Raita la Veneția	130
De la Bacău la loterie	131
<i>Paris (1927)</i>	
Un vagon de români	133
Comerțul pitorescului	137
Țara străinilor	139
Cei dintâi francezi	140
Paris!	143
Original și caricatură	146
Cultul copiilor	148
Ça, c'est Paris!	150
Cetatea cărții	152
Soldatul necunoscut	155
Cosmopolis	157
„Revoluția română“	159
Prințul Carol la Legația Română	161
Democrația internațională	165
Poincaré	168
Parlamentarism, dictatură sau altceva?	170
Lucirea ghilotinei	172
Mormântul lui Balzac	175
Unde este inima pământului?	177
Răzbunarea Venerei	178
„Scumpa noastră Românie“	181

CĂLĂTORIA CA REPREZENTARE IDEOLOGICĂ

În 1926, Liviu Rebreanu, ajuns la 41 de ani, era de un an Președinte al Societății Scriitorilor Români și una dintre personalitățile lumii *culturale* românești. Distincția pe care suntem obișnuiți să o facem între *cultură* și *politică* nu funcționa în interbelicul nostru, cum nu avea acoperire nici în secolele anterioare, după logica pe care avea să o instituie (post)modernitatea. Președintele unei asociații de scriitori era implicit o instanță de putere, așa cum șeful grupării junimiste, altfel teoreticianul autonomiei estetice, își exercita influența grație poziției culturale. Dacă am convenit că statutul profesional așază individul într-o ierarhie de influență asupra societății, trebuie spus, de asemenea, că scriitorul face și prin textul/textele său/sale un gest politic. În '26-'27, când Rebreanu călătorește prin Europa, își exercită tot drepturile/datoriile politice și voiajează cu un bagaj politic, certitudinea că este român, care ține de un angrenaj organizat politicește. Așa putem citi periplul din *Metropole*, volum care subsumează întâlnirile cu alte realități decât cele naționale, iubite de o manieră constantă, în ciuda contradicțiilor pe care scriitorul-călător le cunoaște și le acceptă destinic. „La Berlin, la Roma, la Paris duci cu tine toată țara ta cuprinsă în sufletul tău.“ (p. 37)

La Paris, se întâlnește cu un „intelectual cu nume în România“, care se lamentează că „peste două săptămâni va trebui să mă întorc în țigănia noastră murdară și balcanică“, iar „un evreu, om simplu, negustor, mi-a spus înduioșat: Măine plec spre țară. Bine c-a dat Dumnezeu, că tare mi se făcuse dor de țărișoara noastră, săraca“. (p. 158)

Patriotismul lui Rebreanu este unul implicit, dar nu incumbă exaltări naționaliste, ci curiozitate contrastivă. Cum sunt alte locuri, orașele occidentale în raport cu „țărișoara“, se întreabă în cele 59 de texte prinse în volum cu legături ușor perceptibile: același călător, aceeași lectură critică a alterității și, mai ales, același personaj generic, omul. Pe Rebreanu îl interesează mai puțin arhitectura, istoria locurilor și mult mai mult croiala antropocentrică a lumii: „În orice călătorie, mai important decât toate priveliștile, peisagiile și minunile naturii, rămâne omul“. (p. 35) Natura este o problemă de percepție; ea nu există în sine iar descoperirea acesteia coincide cu citadinismul: „Natura în sine, nu e nici frumoasă, nici urâtă, nici măcar interesantă. Numai sufletul omului îi împrumută viață“, deoarece „Cultul naturii e o descoperire orășenească, destul de recentă. Cei vechi se mulțumeau să divinizeze natura în ceea ce li se părea respectabil sau util. Chiar azi, adevăratul fiu al naturii, țăranul, numai în fața pământului de cultură se închină. În vreme ce excursioniștii târgoveți se extaziază înaintea unor stânci pleșuve, vizitiul de țară oftează melancolic: Ce folos, dacă nici iarba nu crește pe ele!“ (p. 35)

Este cu totul atipic pentru formula jurnalului de călătorie ca scriitorul să-și teoretizeze excursul – așa cum face Rebreanu în textul de început, „Itinerariu“, din care am citat mai sus –, explicația acestei ieșiri din tipicitate fiind distanța temporală între momentul călătoriei ('26-'27) și publicarea cărții, în 1931. Toate semnele arată că avem de-a face cu un jurnal prefațat și prelucrat post-factum. Cum nu importă, decât din punct de vedere istorico-literar, eventualele intervenții ale scriitorului asupra textului scris la prima mână și la prima percepție, observația nu are a suferi, chiar dacă exercițiul de identificare a elementelor noi se transformă frecvent în comentariu asupra românilor pe care-i întâlnește în peregrinări, întâi reprezentanții noștri în legațiile țării unde, ca persoană oficială în misiune, ca participant român la congrese internaționale, Rebreanu consideră că trebuie să facă o vizită de curtoazie. Suntem după Primul Război Mondial, moment prielnic pentru confirmarea importanței crescute a țării și a acțiunilor ei, care este mai mare și ar trebui susținută de o informare corespunzătoare oficială, în presă și în opinia publică. Din

păcate, marile așteptări îi aduc doar decepții: la Berlin, scriitorul merge la Legația Română, „să prezintăm omagiile noastre modeste“ ministrului României. Dar, „Excelența sa nu primește pe nimeni“, spune aprodul. Sunt absenți și consilierul, și atașatul, și secretarul iar aprodul are program scurt. La Legația Română de la Roma, Rebreanu îl întâlnește pe eternul „servitor“ cu funcții ancilare: „deschiderea ușilor, ducerea cărților de vizită, citirea ziarelor și meditația, mama tuturor înțelepciunilor“. Constatul se convertește treptat în reflecție generalizantă asupra priorităților noastre: „Poate că e la mijloc și o greșeală inițială în privința concepției... De zeci de ani ne silim să convingem lumea că avem petrol și cereale...“, iar „valoarea unei țări se măsoară după elementul omenesc... Un artist, un om de știință, un scriitor reprezintă mai mult pentru valorificarea țării sale în lume ca oricâte vagoane de bogății... un Titulescu, un Enescu sau un Iorga, numai prin cuprinsul sufletesc al personalității lor, înseamnă pentru România cea mai prețioasă propagandă“. (p. 97) Contrariantă oda lui Titulescu, al cărui prim mandat la Ministerul de Externe începuse deja (și durează până în 1928). Chiar mai contrariantă este oda noului regim italian. Entuziasmele lui Rebreanu în fața fascismului lucrează în defavoarea scriitorului cu opțiuni politice. Din revoltă, nu reluăm decât o frază: „Cred că nici proscrisii nu pot fi dușmani totali ai noului regim, ci cel mult ai unor amănunte de aplicare, precum nu pot exista dușmani ai aerului sau ai apei fără de care nu e viață.“ (p. 116) Nimic de comentat, totul de condamnat, mai ales seducția unui sistem politic a cărui singură miză este cenzura raționalului. Cât misticism și în întâlnirea cu Ducele... Mussolini este un idol iar propaganda pare a-i fi viciat și lui Rebreanu sistemul de valori: „Străinii afirmă alături de imensa majoritate, de cvasiunanimitatea nației care adoră pe Mussolini, ar exista o minoritate care-l detestă și-l consideră drept cea mai mare calamitate națională, călăul libertăților italiene... Eu însă n-am întâlnit decât italieni admiratori.“ (p. 120)

Din păcate, Rebreanu este nu doar cel considerat în interbelic (și nu numai) cel mai mare romancier al literaturii române, ci și un militant fascist. Nu e de uitat și faptul că, în 1931, când e tipărit volumul, suntem într-o etapă a radicalizării mișcării național-socialiste.

Și în 1941 Rebreanu cedează mirajului, devenind director al cotidianului *Viața*, organul de presă oficial al regimului antonescian.

În Franța, găsește că ziarele franceze nu prezintă corect imaginea României, iar anchiloza diplomației noastre este o boală sistemică: „România n-are presă bună la Paris. În afară de câteva ziare grave și oarecum oficioase... toate scriu despre noi cu vădită adversitate și publică numai știri rele“. (p. 159) Atașatul de presă al Legației noastre nu are răspuns, iar Rebreanu îi condamnă: „serviciile lor reflectează prin ele însele starea reală de la noi care... exprimă doar infinita indolență orientală, tembelismul fără pereche în care ne complacem... de ce numai și tocmai atașatii de presă ar fi altfel?“. (p. 161) În Germania, Rebreanu e contrariat de diferența între spiritul declarat german (militarism, disciplină armată, clasicism) și o defilare a muncitorilor „cu steagul roșu sfidător“, o cădere în mondenitate și pornografie.

Un moment de extaz îl reprezintă călătoria din 1927 la Roma, prilej de meditație asupra diferențelor de germinație a latinității între Italia și România. Interesantă este și o întâlnire cu un român stabilit în Statele Unite, care îi explică „cum ar trebui Europa să desființeze toate granițele cu pașapoartele, să adopte un singur fel de bani, ca dolarul, să-și aleagă un singur împărat dacă n-ar vrea să-și găsească un președinte ca Wilson“. Astfel, spunea el, „toată lumea și-ar vedea de muncă și oamenii s-ar îmbogăți... nu mizerie și amar ca acumă“. (p. 138)

Ca mulți alți vizitatori ardeleni, Rebreanu suprapune Roma cu imaginea capitalei antice și e bucuros să regăsească numele și locurile celebre: „Piazza Colonna. La mijloc, coloana lui Marc-Aureliu, încinsă cu reliefurile războaielor cu părții, firește cu sf. Petru în vârf... Piazza Monte Citorio cu parlamentul... ne pomenim brusc în Piazza Rotonda, cu fântâna miraculoasă în care, dacă arunci o monedă de argint, te mai întorci la Roma, și mai ales cu Panteonul...“ (p. 94). E impresionat că „singurul edificiu cu zidurile și bolta rămase intacte din vremea strălucirii romane... s-a scufundat în pământ. Odinioară trebuia să urci cinci trepte la intrarea porticului; acum cobori puțin intrând“ etc. Piazza Navona „cu cele trei fântâni minunate... aici a fost cirul lui Domițian“, „porticul lui Pompei, unde a fost asasinat

Iuliu Cesar“, „Capitoliul... spinarea de deal, lungă de vreo cinci sute și naltă de vreo cincizeci de metri“, templul lui Jupiter Capitolinus etc., iar locuri celebre care vin dintr-o epocă mai apropiată de noi, precum grădinile Farnesiene, sunt definite tot prin referințe la Antichitate: „unde a fost palatul lui Tiberiu“. Scriitorul e conștient de această pecete și o explică: „Roma noastră, a românilor, e Roma antică. Amintirea ei ne-a redat, târziu, mândria națională... Ne ducem la Roma ca acasă, la casa părintească“ (p. 104).

Apoi, Rebreanu pleacă la Paris și folosește prilejul pentru a opina despre orașul atât de copiat de români: „Bucureștii sunt Parisul Orientului“. O observație de istoric al modei îl plasează într-o poziție relativ xenofobă: „De-abia după câteva zile de ședere la Paris, când am zărit pe un bulevard un tânăr pantalonat modern, mi-am adus aminte de moda pariziană. Cum se poate să n-o fi observat până acuma?“. După câteva zile... „de astădată doi tineri îmbrăcați la modă. M-am luat după ei... Tinerii vorbeau românește“. Cu vremea, a mai văzut și alți bărbați îmbrăcați modern, „câțiva negri, probabil dansatori, un neamț, doi unguri, spanioli... Nici un francez. Poate să fie o întâmplare... Dar n-am întâlnit“. La fel și cu moda feminină. „O bucureșteancă s-ar considera dezonorată pentru eternitate dacă ar trebui să iasă pe stradă sau chiar numai în curte fără ciorapi de mătase și nefardată. Fiindcă așa e la Paris.“ Aici, spune el, la Paris n-a văzut femeii cu rochie scurtă „și pe față cu masca de farduri. Chiar faimoșii ciorapi de mătase sunt rari pe stradă, afară de galantare“. Unde este atunci luxul parizian? se întreabă autorul. Și tot el răspunde: „Pentru străini... Francezii își trăiesc viața lor cumpătată, sobră. Străinii caută la Paris lux, extravagantă... dar autohtonii nu participă, sau cel mult ca antrenori“. (p.148).

Dintre ciudățeniile Parisului și, prin extensie, ale Franței, Rebreanu se oprește asupra cultului pe care francezii îl au pentru copii, „și totuși nicăiri nu se nasc mai puțin copii ca aici!“. O trăsătură caracteristică este nu numai prezența cărții în toate locurile, ci și prețuirea de care se bucură, „aici cartea e o realitate vie, un factor social cu o influență covârșitoare... aici o carte stârnește pasiuni, elanuri, înrăurește politica sau justiția, e un element important al

vieții obștești“. Acest lucru se reflectă în calitatea intelectuală a ziarelor franceze, în faptul că mulți scriitori colaborează la gazete, iar „ziaristul francez se consideră scriitor înainte de toate“. În general, toți intelectualii scriu foarte corect, nu numai scriitorii, ci și avocații, medicii, inginerii. „Evident, toate acestea conferă Parisului o mare superioritate, de altfel recunoscută, în domeniul intelectual.“ De aici, se iluzionează Rebreanu, „pornesc și aici se consacră sau se destramă toate curentele...“. La fel, auzind pe stradă vorbindu-se toate limbile pământului, crede că „nici o clipă caracterul francez al metropolei luminii nu e atins.“

Concluzia cărții, cu un titlu edulcorat după gustul nostru, „Scumpa noastră Românie“..., accentuează misticismul naționalist, aducând drept rezolvare unică pentru viitorul nostru intervenția divină.

Puțin comentată de critica literară, *Metropole* este unul dintre cazurile stranii de cărți ascunse deliberat, pentru a nu știrbi mitul fondatorului romanului românesc modern. E de semnalat că niciun mare critic nu se oprește asupra jurnalului de călătorie, iar filogermanismul lui Rebreanu este scuzat de Manolescu în manieră amicală.

Singurul critic important care a cercetat cu acribie profesorală textele din *Metropole* este Mircea Angheliescu care îi dedică un capitol în volumul *Lâna de aur. Călătorii și călătoriile în literatura română*, Editura Cartea Românească, 2015. Merită citat, pentru nuanțele subtile, paragraful în care Mircea Angheliescu cauționează propagandismul fascist al lui Rebreanu: „Spiritul creator al Romei, spune Rebreanu, «s-a putut dezvolta neconținut în ciuda tuturor vicisitudinilor istoriei, spre deosebire de români, unde colonia romană nici n-a apucat bine să rodească... și a rămas în voia soartei». În Italia însă, «spiritul latin și se înfățișează, triumfător, în toate manifestările exterioare ale vieții». Poate că această viziune explică și simpatia naivă cu care privește fascismul italian, întrupat în tren în persoana unui tânăr cu cămașa neagră («în privirea lui e vioiciune și avânt») care trece pe culoar privind în compartimente parcă pentru a se interesa «dacă totul e în ordine, dacă nu e vreo reclamație, dacă nu e nevoie de ajutor» și intervine tocmai când două călătoare voiau să urce o valiză grea în plasa de bagaje. Ele îi mulțumesc și «cămașa

neagră, salutând simplu, a trecut înainte. Ochii vioi scrutează alte compartimente, alte ocazii unde poate fi necesară o intervenție». Hipertrofice față de intenția de a-și relata călătoria, comentariile scriitorului cu privire la fascism nu sunt o simplă naivitate; ele par să exprime o parte dintre temerile și speranțele unor intelectuali care vedeau, poate, deriva politicianistă a vieții publice din România și ineficiența statului în administrarea marilor cuceriri aduse de război, cu un preț uriaș de sacrificii și de sânge. Ca și alți contemporani, speriați de laxismul și «permisivitatea», de corupția care invadase viața publică de după marea tragedie a Primului Război Mondial, Rebreanu accepta aici ceea ce numea «libertatea disciplinată» pe care «o cere chiar democrația cea mai formalistă». El are iluzia că fascismul este doar o reacție față de «palavrismul» politicianilor profesioniști și că «a scos în relief frumusețea faptei». Nu vedea însă posibil exportul ideilor în alte țări, «fascismul totuși rămâne, cel puțin deocamdată, un articol de consumație internă italiană» (p.118).

Cercetarea *Metropolelor* nu poate evita relația dintre călătorie și ideologie. Două noțiuni aparent in-tangente sunt asamblate în cazul nostru (și nu numai – gândiți-vă măcar la Panait Istrati, *Confession pour vaincus. Après sieze mois dans l'URSS*, 1929, la Mihail Sadoveanu, *Olanda*, 1928, la Cezar Petrescu, *Însemnări de călător. Reflecții de scriitor*, 1958 sau, mai recent, la Adrian Păunescu, *De la Bârca la Viena și înapoi*, 1981) și transformă drumul parcurs în act ideologic, așa cum înțelegea ideologia, în secolul al XVIII-lea, Destut de Tracy, adică „știință despre idei”.

Lucian Pricop